

Margrit Kennedy

Gazdasági növekedés és kamatrendszer

Négy alapvető tévedés*

„*Jélelmetes* – mondja Soros György egy Spiegel-interjúban (1998/51. szám, 100. o.)[†] –, *ami az elmúlt hónapokban történt.*” (Emlékeztetőül: Soros György az a spekuláns, akinek pénzalapjai 1992-ben tízmilliárd dollárt tettek a szerintük túlértékelt angol font ellen, ami ki is váltotta az angol font leértékelését. Az angol állam egyévi adóbevételének megfelelő összegből esett el, míg Soros egymilliárd dollár haszonhoz jutott.) „*Válójában* – folytatja Soros a Spiegel-interjúban – *válsághelyzet állt elő a globális kapitalizmus peremén. Az események nagyságrendje és súlyossága a félelmetes. A nemzetközi bankrendszer olvadáspontjához már egészen közel jutottunk. Az oroszok fizetéseképtelenné váltak, a Long-Term Capital Management fedezeti befektetési alap pedig majdnem tönkrement. Ha a New-York-i Központi Bank nem avatkozik be, olyan hitelkockázat áll elő, amelyre senki sem számított.*”[‡]

A rendszer központját képező fejlett nyugati országok ekkora válságba mindezediáig nem kerültek, ezért lakosaik egy része úgy véli, őket nem fenyegeti az, ami Ázsiában és Latin-Amerikában sokak életét tönkretette. Soros könyve, *A globális kapitalizmus válsága* azonban alaposan megrendíti őket hitükben. A veszélyt látva Soros azt javasolja – Európa több pénzügyminiszterével egybehangozva –, hogy vonják szigorúbb ellenőrzés alá

[†] Soros György itt arra a válságsorozatra utal, amellyel az 1987-es tőzsdekrachot követő, pénzügyileg „nyugodt” periódus lezárult. A sorozat 1997 júliusában Thaiföldön kezdődött, majd novemberben Hong Kong-ban (és Kelet-Ázsiában), 1998 februárjában Indonéziában, végül Oroszországban okozott jelentős, az egész világra kiható pénzügyi problémákat. (A szerk.)

[‡] Az említett fedezeti befektetési alap (hedge fund) 5 milliárd amerikai dolláros saját tőkével 125 millió dolláros hitelt vett fel, s ezzel – az 1997. évi közgazdasági Nobel-díjjal jutalmazott elmélet alkalmazásával és kidolgozói, Myron Scholes és Robert Merton aktív közreműködésével – 1250 milliárd dolláros spekulációba fogott. Az említett válságsorozat az alapot megrendítette, melynek közelgő összeomlása a teljes pénzügyi rendszert fenyegette. Ezt elkerülendő az amerikai jegybank (Fed) 14 nagybank összefogásával 3,625 milliárd dolláros mentőcsomagot dolgozott ki, s a gyengélkedő fedezeti befektetési alapokat nagyrészt átvette. Bővebben lásd Dunbar, Nicholas: *A talált pénz – Egy pénzgyár tündöklése és bukása, A pénzpiacok természetrajza*; Panem–John Wiley & Sons, Budapest, 2000 (A szerk.)

* Az 1999. január 31-én Düsseldorfban, az Initiative für Natürliche Wirtschaftsordnung (INWO – Kezdeményezés a természetes gazdasági rendért) kongresszusán elhangzott előadás (<http://inwo.fairconomy.org/archiv/gchance.htm>) Vladimir Svitak által rövidített változata (in. Svitak, V. [szerk.]: *Strukturen des Aufbruchs – von der Konkurrenzgesellschaft zur Solidargemeinschaft*; Hirzel, Stuttgart, 2001, 72–77. o.). A fordítást Kocsis Tamás vetette egybe a német eredetivel. Az írást a szerző szíves engedélyével közöljük.

a pénzpiacokat. Az eljárás ugyan nem szünteti meg a probléma okait, és kipróbált receptekkel még nem is rendelkezünk ezen a téren, de legalább tüneti kezelés.

Ugyanakkor 1916 óta kezünkben a megoldás, amely meglepően egyszerű és elegáns, amellet gyakorlati és könnyen érthető: a „természetes gazdasági rend”, amelyet Silvio *Gesell* tett közzé. Megjelenése óta a könyv ezeket győzött meg (egyesekek alaposan félre is értették), százak fedezik fel, értelmezik és írják le újra és újra, az uralkodó politikai és (köz)gazdasági rend hivatalos képviselői mégsem akarnak tudomást venni róla, s elhallgatással büntetik.

Vajon miért? Az elmúlt hónapokban végre ez is kiderült. Banki támogatás nélkül a végtelenül eladósodott állam életképtelen. Az állam, a politika támogatása nélkül pedig a bankok képviselte pénzrendszer működésképtelen.

A pénz, amelyet nap mint nap használunk, kétféle, egymásnak ellentmondó célt szolgál: egyrészt csereeszköz, a munkamegosztás feltétele, így minden civilizáció alapja; másrészt felhalmozható dolog, s e minőségében akár akadályozhatja is a cserekereskedelmet. Egy zsák alma, ha nem veszik meg, előbb-utóbb elrohad, a pénz azonban, amelyért megvennék, megőrzi eredeti értékét akkor is, ha tulajdonosánál marad.* Mivel a pénz értékálló és mindenre használható „joker”, kamatot lehet kérni érte. Tulajdonosa úgy szedhet kamatot, hogy a kisujját sem kell megmozdítania. A hagyományos „baloldali” elméletek ezt a problémát gazdasági rendszerünk körforgásában félreismerték, és a termelőeszközök államosításával akartak rajta segíteni.

Az értéktöbblet ugyan a termelőszférában keletkezik, nagyságát és eloszlását azonban a csere körfolyamata határozza meg. „Államszocializmus helyett magánkapitalizmus” azonban, ahogy ezt ma már tudjuk, nem oldja meg a dilemmát. A piacgazdaságot ugyanis sem a szocializmus, sem a kapitalizmus nem volt képes a szociális és az ökológiai igazságosság jegyében megreformálni. Szocializmus és kapitalizmus nem egymás alternatívái, hanem ugyanazon érme különböző oldalai. És a szocialista rendszer kudarcát sem csak a mindenkori döntéshozók alkalmatlansága vagy a korrupció okozta, ahogy azt állandóan hangoztatják. A rendszer bukásához bizonyára ezek is hozzájárultak, de a probléma gyökerei mélyebbre nyúlnak. Az igazi ok pénzrendszerünk működésében keresendő. A pénzrendszer hibái négy alapvető tévedésre vezethetők vissza.

Az *első tévedés* a növekedési folyamatok eltérő sebességével kapcsolatos. Az emberi test, csakúgy mint a növényi és az állati, fizikai értelemben egyaránt „természetes módon növekszik”: életünk korai szakaszában elég gyorsan, később egyre lassabban gyarapodunk, míg huszonegyedik élet-

* Inflációval terhelt rendszerünkben persze nem a konyhaszekrényben vagy a párnahuzatba varrva őrzi meg az értékét. (A szerk.)

évünkre növekedésünk rendszerint leáll. Ettől kezdve, életünk további és jóval hosszabb szakaszában, csak minőségi, s nem mennyiségi változásokon esünk át, ezért növekedésünket *kvalitatív növekedési görbével* jellemezhetjük. Ismerünk azonban két további, egymástól alapvetően különböző növekedésformát is.

Mechanikus vagy „*lineáris*” a *növekedés* akkor, amikor például több gép több jószágot termel, vagy amikor több szén több energiát szabadít fel. Elemzésünk szempontjából e növekedésformának nincs jelentősége, de azt meg kell jegyezni, hogy ez a fajta egyenletes teljesítménynövekedés (lásd a Deutsche Bank logóját) sem tartható fenn bolygónkon a végtelenségig.

Fontos azonban, hogy megértsük az úgynevezett „*exponenciális*” *növekedés* természetét, amelyet akár a már jelzett „természetes” növekedés ellentétének is nevezhetnénk. E növekedés eleinte nagyon is kismérvű, később felgyorsul, végül majdnem függőleges görbeként mutat *mennyiségi növekedést*. Fizikai értelemben ott találkozunk ilyen növekedéssel, ahol betegség és halál következik. A rákos betegséget például ilyen görbe jellemzi. A betegség eleinte lassan növekszik: egy rákos sejtből 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512 stb. lesz. A növekedés tehát egyre gyorsul, s mire észreveszik, többnyire már nem lehet megfékezni, a „gazdaszervezet” halálát okozza. Ha ezt az exponenciális növekedést nem értjük meg a pénz működésében, a legsúlyosabb következményeknek nézünk elébe. A pénz-vagyon a kamattal és a kamatos kamattal szabályos időközönként megkétszereződik az exponenciális görbe mentén, ami megmagyarázza a pénzrendszer súlyos válságait szabályos időközönként.

A József-fillér híres példája bemutatja, hogy a kamat mindig csak középtávon, és sohasem hosszabb távon biztosítja a pénzforgást. Ha Krisztus születésekor József betett volna egy fillért a bankba 5% kamatra, akkor 1990-ben, a német újraegyesítés évében – az akkor érvényes aranyár mellett – 134 milliárd darab, a Föld tömegének megfelelő aranygolyót vásárolhatott volna. Ez azt mutatja, hogy a tartós kamatszedés matematikailag lehetetlenség, ezért ez a pénzforgást mindig csak középtávon biztosíthatja.

A kamat úgy működik, mint a „rákos betegség a gazdaság rendszerében”, egyúttal a társadalom szervezetében is. Csak egy egészséges, a „természetes” növekedési görbének megfelelő pénzrendszer bevezetésével válna lehetővé az ökológusok és az ökonómusok által régóta elvárt zéró vagy „kvalitatív” növekedés. Sokan kinevették az albánokat, amikor azok hittek a pimasz beruházási bankoknak, amikor azok havi 25%-os tőkehozamot ígértek, ami rövid ideig, exponenciálisan növekvő betétek mellett, lehetséges is volt, de természetesen hamar kiderült a turpisság. Alapjában véve azonban mi is éppen ilyen buták vagyunk. Aki a fennálló pénzrendszert elfogadja, ugyanazt kockáztatja, bár hosszabb távon, amit az albánok tapasztaltak.

A *második* alapvető *tévedést* akkor követjük el, amikor azt hisszük, csak akkor fizetünk kamatot, ha kölcsönt vettünk fel. Ez bizony nem igaz. Minden ár kamatot tartalmaz, amelyet a termelő és a szolgáltató fizet a banknak azért, hogy gépekhez és épületekhez jusson. A szemétdíjnak például körülbelül 12%-a, a vízdíjnak 38%-a, a lakbérnek pedig 77%-a kamat. Egy 40 m²-es lakás esetében, amely 150 000 német márkába* kerül, ez körülbelül 750 000 márkát jelent száz év alatt. Minden ár, mellyel életünkben találkozunk, átlagosan 30–50% kamatot vagy tőkeköltséget tartalmaz (vö. Creutz [1997], 1. köt., 233–235. o.). Ez azt jelenti, hogy ha kamat helyett forgalmi illetéket vezetnénk be, legtöbbszörnek megduplázódna a jövedelme, vagy ugyanazon életszínvonalért arányosan kevesebbet kellene dolgoznunk.

A *harmadik* alapvető *tévedés* abban nyilvánul meg, hogy azt hisszük, ez a kamat, fizessük bár hitel után vagy az árakban elrejtve, feltétlenül jogos.

Kevesen tudják ugyanis, hogy a kamatnak és a kamatos-kamatnak a javak folyamatos és teljesen legális újraelosztásában van szerepe a kispénzüektől a sokpénzüek felé. Ha például a német háztartásokat tíz egyenlő nagyságú csoportba osztjuk, akkor kiderül, hogy 80%-uk kevesebb kamatot kap, mint amennyit kifizet, 10%-uk nagyjából ugyanannyit kap, mint amennyit kifizet, és csak a maradék 10% húz busás hasznot a rendszerből. Az „igazságosság” – miszerint takarékbetéteink és befektetéseink után minden fizetett kamatot visszakapunk –, alaposabban megvizsgálva, csupán képzelgés. Kamatnyeresége csak a lakosság 10%-ának van, s ez abból származik, amit a nagy többség a kamaton veszít. Ahhoz, hogy ebben az üzletben nyereségesek legyünk, egy több mint ötszázézer márkás kamatozó betétre lenne szükségünk. Németországban jelenleg naponta egymilliárd márkát (az egyes után kilenc nulla következik) oszt újra a rendszer a munkából élőkől a pénzüket kölcsönadni tudók javára.

Ma a kamatrendszer legnagyobb nyertesei a bankok, a biztosítótársaságok és a multinacionális konszernek. A német bankok kamatjövedelme az 1971 és 1981 közötti időszakban körülbelül a négyszeresére növekedett, egyedül 1978 és 1994 között 111 milliárd német márkáról 482 milliárd márkára nőtt. A vállalkozói nyereség 1971-től 1981-ig 45%-kal nőtt, de 1979 és 1982 között csökkent (vö. Creutz [1997], 1. köt., 226. o.). A konszernméreten aluli cégeknél a baloldali pártok által még mindig sugalltnál jóval kevesebb az érdekelletét a vállalkozók és a munkavállalók között, mint általában a jövedelmükért dolgozni kénytelenek és a munka nélkül jövedelemhez jutók között. Ez utóbbiak többnyire olyan multinacionális konszernek, amelyek pénzügyi befektetéseikkel többet keresnek, mint a termelésükkel, valamint a bankok és a biztosítók.

* 2002. január 1-től Németország hivatalos pénzneme az euró. A hivatalos átváltási árfolyam: 1 német márka = 0,5112 euró. (A szerk.)

A *negyedik* alapvető *tévedés* szerint azért kell kamatot fizetnünk, hogy az inflációt kiegyenlítsük. Valójában az infláció annak a pénzrendszernek a szükséges velejárója, amelyben a kamatra a pénzforgás biztosítása miatt van szükség. Különböző gazdasági mutatók összehasonlításával lehet ezt megvilágítani. Az 1968–89-es időszakban a Német Szövetségi Köztársaság bruttó hazai terméke (GDP-je) a négyszeresére nőtt, éppen úgy, mint a bruttó és nettó bérek és járandóságok, valamint az állami bevételek. Mindeközben ugyanakkor az állam kamatterhei a tizennégyszeresükre nőttek. Ezen egyensúlytalanság enyhítésére az egyik lehetőség több pénz kibocsátása, azaz infláció gerjesztése. Az infláció leginkább a lakosságnak megint csak azt a részét érinti, amelynek az inflációval szemben nincs értékálló tulajdona (földje vagy háza), és a kamatrendszerben egyébként is mindig mindenre ráfizet.

A piacgazdaság „erőinek játékában” a kamat ezért *hamis ármechanizmus*hoz vezet: a „játékosokat” (a gazdaság szereplőit) kamatköltségekkel bünteti, a játék elrontóit pedig, akik készpénzt (likviditást) tartanak a kasszában, kamatbevétellel jutalmazza. A kamat ily módon teljesítmény nélküli jövedelmet tesz lehetővé, növekedésre kényszeríti a gazdaságot, és tovább növeli a jövedelmek közötti egyenlőtlenséget. Bernard *Lietaer* becslése szerint a rendelkezésre álló pénzmennyiség 2–3%-a is elég volna ahhoz, hogy világszerte minden áruforgalmat le lehessen bonyolítani. A többi 97% spekulációs célokat szolgál, valuták megingatását teszi lehetővé (lásd Soros György megnyilatkozását az írás elején), és nemcsak teljes mértékben terméketlen, de veszélyes is mindenki számára – főleg azért, mert javarészt olyan emberek és szervezetek kezében összpontosul, akiknek és amelyeknek egyetlen céljuk, hogy még több pénzt szerezzenek vele.

Nagyjából 1890 óta létezik a Silvio Gesell által megfogalmazott pénzrendszer és „*természetes gazdasági rend*”, amely a kapitalizmushoz és a kommunizmushoz körülbelül úgy viszonyul, mint a ptolemaioszi világkép (amely szerint a Nap kering a Föld körül) a kopernikuszi világképhez (amely ennek pontosan az ellenkezőjét állítja). Gesell azt javasolja, hogy kamatszedés helyett a pénzt vonják állami hatáskörbe, s a pénzforgás biztosítása érdekében szedjenek érte *pénzhasználati*, illetve *pénzvisszatartási illetéket*. Ez az illeték nem azoknak kedvezne, akiknek a szükségesnél több pénzük van, hanem az államnak, a régióknak vagy a közösségnek, amely kibocsátja és végül is használja. A pénz szerepét ezzel *csereeszköz* funkciójára korlátoznák. Ha több van valakinél, mint amennyire pillanatnyilag szüksége van, akkor beviszi a bankba, ahol kölcsönként újra forgalomba hozzák. A mai szokások így nemigen változnának, és a takarékoságra továbbra is ösztönöznének. A *lára szóló betéten* a pénzt ugyanis készpénzként kezelik és pénzhasználati illeték terheli, míg a *takarékszámlán* nem. A pénz megtartja értékét (mert a mai pénz számára az államadósság mér-

séklése és a munkahelyek megtartása céljából nélkülözhetetlen infláció megszűnik). Az adósnak azonban a bank munkadíjat, valamint kockázati prémiumot számol fel, amit azonban kismértékben eddig is minden tranzakció esetén megtett, s többnyire nem tesz ki 2,5%-nál többet.

Noha Keynes már 1936-ban megjósolta, hogy „a jövőben többet fogunk tanulni Gesell, mint Marx szellemétől”, ez a jövő még mindig nem érkezett el. Kérdés, hogy lesz-e elegendő időnk a változtatáshoz. Az ökológiai egyensúly – és alighanem a világgazdasági rendszer egyensúlya is – bármikor felbomolhat, s ezt mindenki, gazdagok és szupergazdagok, a rendszer eddigi haszonélvezői is meg fogják szenvedni. A küszöbönálló katasztrófa jó alkalom lenne arra, hogy teljesen más alapokra építkezzünk egy ökológus pénz- és gazdasági rendszer jegyében.

Andrásfalvy András fordítása

HIVATKOZÁSOK

Creutz, H. [1997]: *A pénz-szindróma – Utak a válságmentes piacgazdasághoz*; 2 kötet, HIFA HUNGÁRIA, Budapest

Gesell, S. [1949]: *Die Natürliche Wirtschaftsordnung*; Rudolf Zitzmann Verlag; Lauf bei Nürnberg; 9. kiadás;
<http://userpage.fu-berlin.de/~roehrigw/gesell/nwo/>, angolul: *The Natural Economic Order*; <http://www.systemfehler.de/en/neo/index.htm> vagy <http://ccdev.lets.net/neo/neo.htm>

Soros Gy. [1999]: *A globális kapitalizmus válsága – Veszélyben a nyílt társadalom*; Magyar Könyvklub – Scolar, Budapest